

TOPLUM VE KÜLTÜRÜN PANDEMI SÜRECİNDE DEĞİŞİME OLAN ETKİLERİ: SOSYOLOJİK BİR ANALİZ

THE IMPACTS OF SOCIETY AND CULTURE ON THE CHANGES IN PANDEMIC PERIOD: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Ebru ÇETİN*

ÖZ: COVID-19 virüsü, 2020'nin başından bu yana dünyadaki tüm ülkeleri etkilemiştir. Küreselleşmenin etkisi ile dünya her zamankinden daha fazla birbirine bağlı olduğu için virüs çok hızlı yayılım göstermiştir. Bu süreçte bireylerin virüse karşı farklı tepki verdikleri ve yönetmeye çalıştığı görülmüştür. Toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar, bireysel davranışlarda, inançlarda, değerlerde ve normlarda kendini gösterir. Dünyanın farklı bölgelerindeki toplumlar arasındaki karşılaştırmalar, kültürün insan davranışını nasıl etkileyebileceğini açıkça göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, kültürün, ülkeleri ve toplumun pandemiye karşı farklı yaklaşımları seçme şeklini nasıl etkilediğini incelemektir. Ülkeler arasındaki kültürel farklılıkların salgımlarla mücadelede etkili olup olmadığını belirlemektir. Bu makale pandemi sürecinde kültürün rolüne (toplumda paylaşılan anlamlar, değerler ve uygulamalara) odaklanırken, küresel düzeyde toplumların bu süreçte geliştirdiği önlemler, farklı uygulamalar ve düşünceler üzerinde sosyolojik bir analiz geliştirmeyi amaçlamaktadır. Akademik açıdan bakıldığında bu çalışma, kültür ve COVID-19 pandemisi arasındaki ilişkiyi sosyolojik açıdan ele alması nedeniyle önemlidir. Uygulama açısından bakıldığında çalışma, sadece teknik önlemlere odaklanılmaması, aynı zamanda bu önlemleri kültürel unsurlarla pekiştirerek geliştirmeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çalışmada literatür taramasına dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yerli ve yabancı literatür incelenerek, ülkelerin aldıkları önlemler, yer alan mekanizmalar ve uygulamalara değinilmiştir

Anahtar Kelimeler: Pandemi, kültür, toplum, COVID-19, kompto teorileri.

ABSTRACT: COVID-19 virus has been affecting all countries in the world since the beginning of 2020. The virus has spread in a rapid way because the globalized world is interconnected more than ever. It is observed that the individuals react and manage the virus differently in this process. Cultural differences between societies become apparent in individual behaviors, beliefs, values, and norms. The comparisons between the societies in different regions of the world manifest how culture affects human behavior. The aim of this study is to examine how culture affects the approaches of countries and societies towards pandemic period and to identify that the cultural differences between countries is effective or not in the matter of struggling with pandemic. This paper focuses the role of culture (common understanding, values, and applications in society) and aims to develop a sociological analysis on the different strategies, applications, and thoughts which global societies adopt in this period. This study is sociologically investigating the relation between culture and COVID-19 pandemic, and it has importance when

* Dr. Öğretim Üyesi – Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü / İzmir - ebrucetin94@hotmail.com (Orcid: 0000-0003-3462-2521)

This article was checked by Turnitin.

considered from academic point of view. From the practical perspective, there is an emphasis on not to solely focus on technical measures but to reinforce these measures with cultural elements. Qualitative research method based on literature review was used in the study. By referring national and foreign literature about the precautions taken by countries, mechanisms and practices was examined.

Keywords: *Pandemic, culture, society, COVID-19, conspiracy theories.*

Giriş

Günümüzde COVID-19 bireylerin yaşamını, etkileşimlerini ve sosyalleşme eylemlerini değiştirmiştir. İlk olarak Çin Wuhan'da tespit edilen viral enfeksiyon, küresel olarak hızla yayılmış ardından Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. 2020 Ocak ayının başlarında Wuhan'daki ilk salgının ardından, COVID-19 hızla dünyanın tüm bölgelerine yayılarak pandemi durumuna ulaşmıştır. Sağlık sistemi üzerindeki yükü ve genel ölüm oranını azaltmak amacıyla birçok ülkede bulaşma eğrisini azaltmak bir öncelik haline gelmiştir.

Antropoloji, sosyoloji ve psikoloji dâhil olmak üzere çeşitli disiplinlerden bilim adamları, onlarca yıldır kültüre ilgi duymuş ve üzerinde çalışmışlardır. Yaygınlığına, belirsizliğine ve çok çeşitli boyutlarına rağmen, kültür genellikle bir toplumdaki insan davranışlarını yönlendiren ve etkileyen değerleri, inançları, normları ve diğer bileşenleri içerecek şekilde algılanmaktadır. Genel olarak, bireylerin davranışlarını, bir toplumun kültürü oluşturup güçlendirmektedir. Küresel olarak genel bir kriz durumu olduğunda, her ülkenin yönetimi harekete geçerken, toplumlara ait olan kültürel davranış biçimleri ve değerler bireylerin tepkilerini şekillendirmeye yardımcı olabilmekte ve önemli ölçüde farklı sonuçlara yol açabilmektedir (Cong Cao vd., 2020: 939-961).

Birçok ülke, pandemi sürecinde vatandaşların günlük alışkanlıklarını değiştirmeyi amaçlayan kitlesel "evde kal" kampanyaları yoluyla kişilerarası teması ve hareketliliği azaltmaya da çalışmıştır. Kabul edilen sağlık önlemleri ortalama olarak ülkeler arasında homojen olmakla birlikte, bu kurallara uyum yerel bağlamda büyük farklılıklar göstermiştir. Ülkelerin uygulama kapasitesinin değişkenliği, tipik olarak ülkeden ülkeye değişen kültürel tutumlar ve davranış normları önemli bir fark yaratabilmekte ve gönüllü uyumdaki sapmaları da açıklayabilmektedir.

Bireylerin sağlık ve hastalık konusundaki düşünceleri, inanç, eğilim, yaşam deneyimi ve değerler ile ilişkilidir. Hastalık ya da sağlığa ilişkin eylem ve inanışların içinde bulunulan kültürün bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Bireylerin hastalığa karşı göstereceği tepkiler de büyük ölçüde kültür tarafından şekillenmektedir. COVID-19 virüsünün zaman içinde küresel bir pandemi durumuna dönüşmesi ile birlikte toplumların ve toplumları şekillendiren toplumsal yapıların da süreçten önemli derecede etkilendiği görülmüştür. Bu çalışmada konuyla ilgili yapılan çalışmalar ve

literatür incelenerek, COVID-19 sürecinde toplumların hastalığa karşı gösterdiği farklı tepkiler sosyolojik olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Sosyal Dayanışma ve Sosyal Mesafe

Pandemi sürecinde, virüsün yayılımının azaltılması toplumların belirli davranış değişikliklerinin benimsenmesini gerekli kılmıştır. Toplumunu oluşturan bireylerin gerekli davranış değişikliklerini ne ölçüde gerçekleştireceği ise sosyal ve kültürel bağların özelliklerine göre değişim gösterebilmektedir. Toplumsal normların ve kültürel yapının analiz edilmesi, risk faktörlerinin ortaya çıkartılmasında ve sağlığa ilişkin davranışların pekiştirilip yaygınlaştırılmasında önem kazanmaktadır.

Dayanışma, toplumsal eylem ve sosyal düzeni kolaylaştıran normatif yükümlülükler temelinde bireyleri bağlayan sağlamaştırıcı güçtür (Hechter, 2001: 6-9). Dayanışma ve sosyal ortaklığın uzaktan ya da sosyal medya aracılığı ile gerçekleşebildiğinin tecrübe edilmesiyle birlikte toplumların dayanışma anlayışının yalnızca yakınlığa dayalı olmadığını görülmüştür. COVID-19 sürecinde bireyler arası sosyal duyguların öne çıkması, sosyal etkileşimin fiziksel temas olmadan da sürebildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, bireyler arası faaliyetlerin koordinasyonunun, bir topluluk duygusu ve ortak bir amaç çerçevesinde uzaktan yönlendirilebileceği de açıkça tecrübe edilmiştir.

Durkheim'a göre bireyler arasında benzerliğin olduğu geleneksel toplumlarda mekanik dayanışma, farklı insanların olduğu ve farklı arayışları olan modern toplumlarda organik dayanışma görülür. Kolektif vicdan, geleneksel toplumlarda mekanik dayanışmayı yönetirken, organik dayanışma, modern toplumdaki iş bölümü ve karşılıklı bağımlılığın başlangıç noktasıdır (Durkheim, 1984). Durkheim (1984), geleneksel toplumlardaki insanların iş bölümü döneminden önce aynılık duygusuyla birbirine bağlı olduklarını ileri sürmüştür; aynı işi yaptılar, aynı ailenin bir parçasıydılar veya aynı doğal tehditlere karşı savaştılar. Bu duruma "mekanik dayanışma" adını vermiştir. Bununla birlikte, insanların nasıl ve nerede yaşadıkları konusundaki değişikliklerle birlikte işin artan uzmanlaşması, insanlar arasındaki bağların doğasını değiştirmiştir. Durkheim, insanların birbirine bağımlı kalarak birbirine bağlandığını belirtmek için bu son durumu "organik dayanışma" olarak adlandırmıştır. Birlikte çalışan veya birlikte yaşayan insanların birçok bakımdan birbirleriyle aynılık hissettikleri durumlar farklılaşmıştır. Bir malı satanların onu üretenlere, karşılığında hem onlara ödeyenlere hem de doğal kaynakları sağlayanlara bağlı olduğu üretim döngüsü, insanlar arasındaki yeni bağların kaynağı haline gelmiştir. Bireylerin sahip olduğu sorumluluklar, toplumsal yapı içinde dayanışma duygusu ile gerçekleşmektedir.

COVID-19 tehdidi, "sosyal mesafe" ya da fiziksel mesafeyi uygulanabilir kılsa bile, insanların yeni kolektif dayanışma eylemleriyle birbirine bağlandığı yeni bir sosyal düzen türünü hızla üretmiştir. Günümüzde "sosyal mesafe" ya da "fiziksel mesafenin" sosyal uyumu tehdit

etmesi ve bireyleri izole etmesi sonucu birlikte hareket etmelerini engelliyor hissini verdiği söylenebilir. Ancak bu durum sosyal temastaki ve daha fazla bireyselleşmedeki bir çöküşten ziyade, dünya genelinde gördüğümüz şey, bireyler kendilerini diğerlerinden izole ettikçe ve uzun bir karantina dönemindeki belirsizliklere boyun eğdikçe, sosyal yaşamın farklı bir boyutta yoğunlaşmasıdır.

Sosyal yalıtım, mesafe ve karantina gibi uygulamalara rağmen, sosyalleşme ihtiyacı bireylere yeni koşullarda yeni davranış modelleri geliştirme arayışına yöneltmektedir. Türkiye’de pandemi sürecinin başlarında günlük olarak gerçekleşen bireysel eylemler kadar toplu olarak gerçekleşen eylemler de ortaya çıkmıştır. Her gün televizyon ve sosyal medyadan benzer saatlerde vaka sayısını gösteren tablonun açıklanmasını beklemek, her akşam aynı saatte sağlık çalışanlarını alkışlamak, milli bayramlarda istiklal marşını balkonlardan söylemek gibi eylemlerin belirli sürelerde tekrarlandığı görülmüştür. Ayrıca instagram ve facebook gibi sosyal paylaşım ağlarında canlı yayınlar, zoom, meeting gibi çevrimiçi uygulamalar aracılığı ile arkadaş ve akrabalarla görüntülü konuşmalar, geleneksel yemek kültürünü keşfetme ve sosyal medya da paylaşma, pandemi sürecinde gerçekleşen eylemlerin başında yer almıştır. Bu tür eylemler bireylerin dayanışma ve kültürel formlarını farklı bir boyutta devam ettirme göstergeleri olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca sosyal medya aracılığı ve küreselleşmenin etkisi ile farklı toplumlarda benzer davranışlar sergilenmiştir.

Halk sağlığının önemi, kolektif bilinçte daha önce hiç olmadığı kadar öne çıkmıştır (WHO, 2020). COVID-19 kriz yönetiminin sonucu bile kolektif bilinçle bağlı olduğu söylenebilir. Durkheim, gerçek dayanışmanın, bir grubun inancı ve uygulamaları birbiriyle tutarlı olduğunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Her bireyin oynayacağı roller vardır, çünkü bir bireyin düşüncesi ve eylemi sadece onu etkilemekle kalmaz, aynı zamanda başkalarının yaşamlarını da etkiler. Bunun basit bir örneği şudur: Bir kişi maske takmazsa, bu onu enfeksiyon kapma riskine artırır ve kişi zaten enfekte ise enfeksiyonu başkalarına yayma olasılığı artar. Pandemi, toplumun mevcut düzenini bozmuş ve bu nedenle, kolektif bir bilinç geliştirmek, bununla yüzleşmek zorunlu hale gelmiştir (Mishra, Rath, 2020: 4). Pandemi sürecinde salgının bireylere göstermiş olduğu en önemli şey; toplumda virüs ortadan tamamen kalkmadan hiç kimsenin güvenliğe olamayacağıdır. Günümüz toplumlarında görülen bireyselleşme ve yalnızlaşma koronavirüs sonrasında kolektif bilincin artmasıyla sonuçlanabilir. Toplumsal yalıtım ile fiziksel mesafe kavramları önceki dönemlere göre artmış görünse de bilinç düzeyinde farklılaşmaların etkisi görülebilmektedir. Toplu taşıma araçlarındaki bireylerin birbirlerine maske uyarıları, bireysel temizlik konusunda farkındalık, doğal afetlerden etkilenen bireylere ve evsizlere ilişkin yardımların özellikle sosyal medya aracılığı ile duyurulup artması, yaşlılara yönelik yardımlar bu konuda yaşanan örneklerdir.

1. Kültür ve COVID-19

Kültür, bireyler için çok önemli bir işleve sahiptir. Toplumsal olaylarla başa çıkmada her bireyin az ya da çok yeniden şekillendirdiği bir dizi hazır tanımı içerir. Başka bir deyişle, kültür, başkalarıyla ilişki kurmak için bir tür planı veya yol haritası sağlar. Sosyal hayatta bireyler yolunu nasıl bulacağı konusunda yardımcı olur. Bir toplantıda, bir yabancıyla, bir cenazede, bir törende, size gülümseyen, alay eden veya küfür eden bir kişiye karşı nasıl hareket edeceğinizi nasıl bilebilirsiniz? Kültürü bireylere geniş, standartlaştırılmış cevaplar ve bu durumların her biriyle başa çıkmak için formüller veya tarifler sağlar (Wahab, 2012). Kültür; algıyı, davranışları, gücü ve bunların nasıl paylaşıldığını, iletildiğini etkileyen ve koşullandıran kolektif bir bilinç duygusu olarak tanımlanabilir.

Kültür, dünyada nasıl yaşadığımızı şekillendiren en temel yollardan biridir. Bireyler hem biyolojik hem de kültürel varlıklardır. Bu yüzden bir hastalık dünya nüfusunun büyük bölümlerine yayıldığında, bununla hem biyolojik hem de kültürel yollarla başa çıkabilmek önemlidir. Bedenlerin biyolojik tepkileri olabileceği gibi bireylerin - Amerikalılar, Avrupalılar vb. - insan grupları olarak kendi kültürel tepkileri de vardır. Bu kültürel tepkiler ailelerin nasıl yapılandırıldığına, yaşam tarzına ve ekonomik sisteme bağlı olarak değişebilmektedir. Hastalığın etkisi, farklı grupların belirli eylem ve davranışlarına bağlı olarak daha fazla veya daha az olabilir.

Kültürün karmaşıklığı ve sağlık üzerindeki etkisi yaygın olarak bilinmekte ve kabul edilmektedir. Yeni hastalıkları ve salgınları değerlendirirken, kültür algılamalarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kültürler arası araştırmalar, her bir kültürün sağlık ve hastalık için belirli açıklamalarla ilgili kendi inançlarına sahip olduğunu desteklemektedir. Bu çalışmaların en ilginç bulgularından biri, sağlığın barış, mutluluk, sosyal bağlantılar ve sosyal destek ile ilişkili olarak algılanmasıdır. (Kahissay vd., 2017: 1-10; Workneh vd., 2018: 1-9). Geçmiş dönemlerde bugüne pislik özellikle bulaşıcı ve salgın hastalıklar için ciddi bir risk etkeni olarak algılanmaktadır. Bu durumun oluşturduğu algılar nedeniyle pek çok ülkede pandemi sürecinin başladığı ilk günlerde, bireyler tuvalet kâğıdı ve temizlik malzemelerini istifleme eğilimi gösterdikleri öne sürülebilir. Tuvalet kâğıdı ve temizlik maddelerini satın almak öncelikli olarak virüse karşı savunmayı amaçlamasa da, bu tür uygulamalar yine de pandemi ve bedene yönelik tehditlere meydan okuma olarak gelişen kültürel başa çıkma biçimleri olarak düşünülebilir. Tüm kültürler kötülükle başa çıkmanın bir yolunu bulma arayışında olsa da yöntemler oldukça farklı olabilmektedir.

Küreselleşmiş bir dünyada virüs salgını gibi bir durum, büyük sosyal değişikliklere, yeni normatif düzenlerin oluşumuna, gruplar, kategoriler, toplumlar arasında yeni sembolik sınırların çizilmesine, ayrıca yeniden yapılandırılmasına ve mevcut ve geleneksel sosyal kurumların bir tür gözden geçirilmesine neden olur. Kültürün küreselleşmesi, farklı ülkelerin kültürel değerlerinin değişimine, geleneklerin yakınlaşmasına da katkıda

bulunur. Kültürel küreselleşme, dünyanın farklı ülkeleri arasında ticaret ve tüketici kültürünün yakınlaşmasını ve uluslararası iletişimin artmasına da katkıda bulunmuştur. Mevcut pandemi bazı küresel ortak yönleri ortaya çıkarmakla birlikte, dünya genelinde çok farklı yaklaşımlar, stratejiler ve tepkiler de görülmektedir. Bu farklılıkların temelinde, kültürün tehdit altındayken davranışımızı şekillendirmede oynadığı rol yatmaktadır. Kültür, bireysel davranışı şekillendiren paylaşılan değerler olarak tanımlanır. Ve bunlar, yaklaşımların yanı sıra iletişimi ve kişilerarası etkileşimi de kapsamaktadır.

Toplumların COVID-19 salgınına farklı tepki vermelerinin birçok karmaşık nedeni bulunmaktadır. Pandemi sürecinde hastalık tüm dünyaya yayılırken, korona virüs söz konusu olduğunda kültürün öneminin de giderek artmakta olduğu görülmektedir. Bireyci kültürlerde, insanlar bağımsız olarak ve diğer insanlardan ayıran benzersiz bir özellik modeline sahip olarak görülürken, kolektivist kültürlerdeki insanlar ise benliği ait oldukları grupla doğası gereği birbirine bağlı olarak görürler (Hofstede, 1983; Markus ve Kitayama, 1994: 339-351). Hofstede'nin çalışmasına göre, Çin, insanların kendilerinin değil, grubun çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri oldukça kolektivist bir kültüre sahiptir. Toplum, herkesin kendi grup üyeleri için sorumluluk aldığı güçlü ilişkiler geliştirmektedir. Tayvan ve Hong Kong, oldukça farklı siyasi ve ekonomik sistemleri ele almasına rağmen, Çin'e benzer kültürü paylaşmaktadır. Güney Kore, Endonezya, Tayland, Vietnam, Malezya, Singapur ve Bangladeş gibi diğer birçok Asya ülkesi de standart kolektivist kültürlerdir. Diğer tarafta, ABD, insanların yalnızca kendilerine ve yakın ailelerine bakması ve destek için yetkililere (çok fazla) güvenmemesi beklentisinin gevşek bir şekilde örülmüş olduğu, oldukça bireyci bir toplumdur. Çocuklara erken yaşlardan itibaren kendileri için düşünmeleri ve hayattaki benzersiz amaçlarının ne olduğunu ve topluma nasıl katkıda bulunabileceklerini keşfetmeleri öğretilir. Mutluluğa giden yol, kişisel tatminden geçer. İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi diğer İngilizce dilini konuşan ülkeler de oldukça bireysel toplumlardır. Bireysel eğilim belirtilen ülkelerinden daha düşük olsa da, Hollanda, Fransa ve İtalya gibi çoğu Batı Avrupa ülkesi de standart bir bireysel kültürü paylaştığı söylenebilir (Hofstede, 2001: 335-355).

Kültür sadece bireysel veya kolektif bakış açısından değil, aynı zamanda uzun vadeli ve kısa vadeli bir soruna çözüm bulma ve değerler ile ilişkiyi de içermektedir. Toplumların sahip olduğu kültür, belirsizliği nasıl kabul ettiklerine, kriz dönemlerini yönetme süreçlerine bağlı olarak farklılık gösterir. Örneğin, nüfusun büyük bir kısmının hastalığa insanlardan birbirine geçmesine izin vererek sürü bağışıklığının inşa edilmesi süreci, belirsizlikten kaçınan bir kültür için kabullenilmesi zor olabilmektedir. COVID-19 salgını, farklı ülkelerde ve topluluklarda kültürel karmaşıklıkların etkisini vurgulayan bazı ilginç bireyselleştirilmiş tepkiler göstermiştir. Kültür, hastalığa atıfta bulunmanın belirlenmesinde, davranışların ve yolların aranmasına yardımcı olmada ve toplumun bir pandemi yayılımına

karşı alınacak önlemlere uyma istekliliğinde merkezi bir rol oynar. Bu nedenle kültürel inançlar ve değerler, bir salgının yayılmasını içeren küresel çabaların başarısına veya başarısızlığına katkıda bulunabilir.

Kültürel faktörler, COVID-19'un farklı ülkelerde yayılmasını yoğunlaştırmaya da katkıda bulunabilir. Ward yaptığı çalışmalarda, İspanya'nın herkesin geç saatlere kadar dışarıda kaldığı derin bir gece geç saat kültürüne sahip olduğunu belirtir (Ward, 2020). Belligoni ise İtalyanların sosyal olduğunu, dostça ve yakın etkileşimlere değer verirken, kucaklama ve yanak öpücüğünün arkadaşlar ve meslektaşlar arasında yaygın olduğunu ifade eder (Belligonj, 2020). İnsanların tokalaşmaktan kaçınmalarını sağlamak daha karmaşık bir sorundur çünkü bu köklü ve önemli bir kültürel davranıştır. Afrika'da göz teması eşliğinde sağlam bir el sıkışma görülmektedir. Geleneksel toplumlarda kültürel olarak yerleşik bir uygulamadır. El sıkışmayı reddetmek, özellikle karşı taraf tarafından teklif edildiğinde, hem kültüre hem de diğer kişiye saygısızlık göstergesi olarak yorumlanır. Bu, özellikle genç bir kişi, yaşlı bir kişinin ellerini sıkmaktan kaçınırsa da geçerlidir (Macoloo, 2020). Tıp politikaları toplumlar arasında farklı olsa da, pandemiye verilen tepkilerdeki bazı farklılıklar kültürel olarak tanımlanabilir ve bunların çoğunun bağımsızlık ve karşılıklı bağımlılık boyutuyla bir bağlantısı vardır. Asya toplumlarında yükümlülükler ve görevlere verilen öncelik, bireyleri kişisel arzularını bastırırken sosyal normlara bağlı kalmaya motive edebilir (Kitayama, 2018: 809-822). Araştırmalar, Singapur, Japonya ve Çin gibi kolektif kültürlerin katı sosyal normlara ve sapkınlık için cezalara sahip olduğunu, ABD, İtalya ve Brezilya gibi bireysel kültürlerin ise daha zayıf sosyal normlara sahip olduğunu ve daha müsamahakâr olduğunu ortaya çıkarmıştır (Gelfand, 2011-2017). Çin'de, karantina Wuhan'da değişen derecelerde ve kapsamlarda toplu bir eylem olarak uygulanmıştır. Bireysel düzeyde, herkesin evde kalması zorunluydu ve evi terk etme izni yalnızca gönüllülerden oluşan bir topluluk komitesinden alınabiliyordu. Şehir düzeyinde, tüm şehir girişleri ve çıkışları tarandı; halk otobüsü, metro, feribot ve taksi dahil tüm toplu taşıma durduruldu. Bu tür önlemler, Çin toplumunun kolektivist sosyal ve kültürel sözleşmesini yansıtmaktadır (WHO, 2020). Bununla birlikte, hükümetler tarafından uygulanan önlemler, maske takma örneğinde de görülebileceği gibi, ilgili popülasyonlar içinde farklı şekilde ele alınmıştır (Böhrer, 2020: 1). Bazı bireyler, kişisel özgürlüklerinin ve insan haklarının tehlikeye atıldığını düşündükleri için maske takmayı reddetmişlerdir. Bazı bireyler için bir güvenlik duygusu sağlamıştır.

İnsanlar arasında etkileşim sonucu daha fazla yayılım gösteren Koronavirüs salgını ticaret, üretim ve ulaşımı derinden sarsmıştır. Birçok ülkeyi etkisi altına alan ve karantina uygulamalarına başvurulmasına sebep olan virüsün yayılması İtalya, İngiltere, İran, ABD ve Fransa gibi ülkelerde kısa sürede gerçekleşirken Japonya, Singapur, Vietnam ve Hong Kong'da ise daha sınırlı kalmıştır. Özellikle merkezi hükümetlerin erken dönemde aldıkları tedbirlerin mevcut yayılma profilinde büyük bir etkisi

bulunmaktadır. Ayrıca geçmişte yaşanan salgınlardan edinilen deneyim Koronavirüsün geniş kitlelere ulaşmasını engellemiştir (İstikbal, 2020:1) Gelişmiş sağlık altyapısına ek olarak toplumsal kültürün sosyal mesafe kurallarını bir gelenek haline getirmiş olması ise salgınla mücadelede Asya ülkelerine önemli katkılar sunmuştur (Cheung,2020).

Kültürel farklılıklar, eşgüdümlü olarak uluslararası pandemi sürecine olumlu katkı sağlamak için toplum temelli çabalara duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Kültürel alışkanlıklar ve konuyla ilgili bağlamsal bilgi eksikliği, bazı toplumlarda pandemiye müdahale edebilecek önlemleri engelleyebilir. Bu nedenle, strateji ve iletişimi geliştirmedeki kültürel kavramlar önemlidir. Kadın ve erkeğe atfedilen özelliklerin kültür içerisinde tanımlanmış olduğu bilinmektedir. COVID-19 salgını, aile ve özellikle kadınları önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Geleneksel toplumlarda kadınların aile içinde gerçekleştirdiği roller kapsamında eş, anne ve çalışan anne açısından değerlendirildiğinde kadınların oldukça zorlayıcı ve yorucu bir süreci tecrübe etmek zorunda oldukları gözlenmiştir.

Sonuçta, hükümetlerin ve bireylerin COVID-19'a verdiği tepkiler kültürel tutum ve beklentilerden etkilenir. COVID-19'a verilen toplumsal tepkiler, kültürün kökleşmiş alışkanlıklarına geri dönmeyen yanı sıra yeni mücadelelere ve baskılara uyum sağlayabilen bir sosyal etkileşim alanını da ortaya çıkarabilir. Kültür sürekli olarak bireylerin etkileşimleri ile şekillenmektedir. Ancak COVID-19 gibi yeni durumlar, kültürler üzerinde yeni bir baskı oluşturmakta ve bu baskıya verilen tepkiler dünyayı gerçekten güçlü bir şekilde şekillendirebilmektedir. Toplumların sahip olduğu kültürel değerler kadar hükümetlerin sahip olduğu olanaklar da virüsle savaşabilme etkinliği üzerinde önemlidir. Pandemi sürecinde el yıkama ve fiziksel mesafe gibi bireysel davranışlara odaklanan çabaların, temiz su, barınmaya erişim, işsizlik, evden çalışmak için araçlar (bilgisayara ve internete erişim) gibi yapısal sorunları azaltma çabalarıyla dengelenmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bunlar, pandeminin en ağır yükünü taşıyan sosyal, kültürel ve ekonomik olarak dezavantajlı nüfusların günlük gerçekleridir (Hardeman vd., 2016: 2113-2115). COVID-19 gibi krizlerle karşı karşıya kalan bir hükümet, vatandaşlarının çıkarlarını en üst düzeye çıkarma gerekliliğini kabul ederek hızlı kararlar almalı ve sert ve bazen esnek olmayan tedbirler almalıdır. Bununla birlikte, bu tür kararlar, hükümetin ulusal kültür anlayışına ve özellikle de bu tür bir kültürün insan davranışını nasıl etkilediğine dayandırılmalıdır. Gerçekte, ülkenin krizlerdeki performansının anahtarı olan hükümetin aldığı önlemlere uymak, her bireyin gerçekleştirmesi gereken sorumluluğudur. Aynı zamanda, acil durum müdahalelerinin yönetiminde yer alan kültürel açıdan bilinçli bir hükümetin genel performansını artırabilecek olan, her bireyin davranışı ve davranış üzerindeki kültürel etkilerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasıdır (Cong ve Li, 2020: 939-961).

2. COVID-19, Küresel Etkileşim ve Komplu Teorileri

COVID-19 salgını tüm dünyaya küresel sistemin güçlü ve zayıf yönlerini göstermiştir. Beklentilerin aksine, küresel olarak idari ve düzenleyici devletlerin, bu büyüklükteki bir krize hızlı bir şekilde yanıt vermek için yetersiz ve hantal olduğu ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve tıbbi kapasiteyi düzenleyerek dağıtmak, devletlere verilen güç ve sorumlulukların kapsamlı bir şekilde yeniden düşünülmesine neden olmuştur. İnsanlar belirsizlik ve kriz dönemlerinde bilgi toplamak ve öğrenmek istemektedir. Devletlerin bilgi toplama ve bunu duyurma işlemini daha sistematik bir şekilde yapması gereği ortaya çıkmıştır. Başlangıçtaki kültürel refleksler mantıklı olsa da çeşitli yaklaşımların artı ve eksileri üzerindeki yansıma, ulusal sağlık sistemleri üzerindeki baskının büyüklüğünün ışığında kritik öneme sahiptir.

COVID-19 ile yüzleşmek üç boyutta gerçekleşir: mesafe, zaman ve toplum. Mesafe yönü, hastalığın yerel olmadığı ve böylece devlet-ulus düzeyinden uzaklaştığı ve dünya toplumuna yayıldığı anlamına gelir. Mesafe tarafında, kendimizi sınırları olmayan bir tehlikeyle karşı karşıya buluyoruz. Aslında koronavirüs, küresel tehditleri ve fırsatları birlikte görmemiz gerektiğini göstermektedir. Koronavirüsün gerçekliğin istilası ve bireyci dünya karşısında sosyal dayanışma, empati, işbirliği ve ahlaki olmayı gerektiren bir tür tokat olduğu söylenebilir. Zaman yönü, ayrı ayrı ele alınması gereken, hastalığın kritik dönemlerini ve farklı sonuçlarını gösterir. Zaman tarafında, hastalığın uzun kuluçka döneminin yanı sıra anti-COVID-19 aşı üretiminin ve yayılma kontrol sürecinin uzaması küresel bir sorun haline de gelmiştir Koronavirüs salgını yirmi birinci yüzyılın en önemli sosyal olaylarından biri olarak görülmelidir. COVID-19 da dahil olmak üzere tüm pandemik krizlerin en önemli doğası gereği, aşına olmama ve belirsizliği nedeniyle sosyal stres ve kaygının ortaya çıkması, kurumların düzen ve işlevindeki bozulma ve sosyal etkileşimlerin azalmasına yol açabilmektedir (Mansouri ve Sefidgarbae, 2021: 36-37)

COVID-19 hakkındaki yanlış bilgilerin çoğalmasıyla tutarlı olarak, komplocu düşüncenin toplumsal kriz zamanlarında ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu ve sezgisel akıl yürütmeden kaynaklanabileceği öne sürülmüştür (örneğin, "büyük bir olayın büyük bir nedeni olmalıdır"). Aynı zamanda, yanlış bilgilendirme veya komplonun onaylanmasına ilişkin ABD'de yapılan araştırmalarda, sadece kısa bir olasılıklar listesi sunulsa bile, 2006'dan 2011'e kadar ABD'de ikamet edenlerin yaklaşık yarısının anketlerde en az bir komployu onayladığını gösteren sonuçlara ulaşılmıştır (Oliver ve Wood, 2014: 952-966). COVID-19 salgınının inanması güç gibi görünen durumu; insanlar, ülkeler, vatandaşlar ve hükümetler arasındaki güven alanlarını ortaya çıkarırken aynı zamanda kendimiz, sosyal ilişkilerimiz ve genel olarak yaşam hakkında bizi sorgulamaya yönlendirmektedir. Bu kriz sadece kamu ve çevre sağlığı veya ekonomi ile sınırlı değildir. Bu krizi atlattıktan sonra her zamanki gibi işe

geri dönüp dönemeyeceğimizi, ortaya çıkacak yeni gerçeklikleri hem analiz etmek hem de aktif olarak ele almak için çalışmak gerekmektedir. İleriye yönelik düşünülmesi gereken ve küresel olarak yayılım gösteren bu durum için, şu an neler yapılmalı ve yarın için nasıl harekete geçileceği önemlidir. COVID-19 sağlıkla bağlantılı bir salgın olmanın yanında aynı zamanda belirsizliği, sosyal düzenimizi bozmaya devam eden, sosyal ve kamusal yaşamımızı şekillendirme özelliği taşıyan bir olgudur. Virüs, hükümetlere, insanları gözetim altına almak da dahil olmak üzere insan hareketliliğini ve davranışını izlemek, şekillendirmek ve değiştirmek için güvenlik aygıtlarını düzenleme yetkisi vermiştir. Pandemi sürecinde ortaya çıkan sosyal, ekonomik, politik değişimlerin toplumların kültürü ve geçmiş yaşantıları ve alışkanlıkları ile nasıl bütünleştirileceği önemli bir sorundur.

COVID-19 dünya çapında yayılırken, basında çıkan haberlere göre virüs hakkındaki komplo teorileri (yani, güç sahiplerinin gizli düzenlemelerine dayanan olayların açıklamaları) da yayılmıştır. Bu teorilerden bazıları, virüsün Çin'deki kökenine odaklanırken, diğerleri pandemiye yönelik yerel veya ulusal tepkiye odaklanmıştır (örneğin, güçlü insanlar ekonomiyi çökertmek için COVID-19 kullanması gibi). Andersen, dünya çapında birçok kişinin COVID-19 tehlikesini küçümseyerek bu durumu kabullenmediğini belirtmiştir. Ayrıca bazı bireyler bu virüsün gripten daha kötü olmadığını düşünmekte ve başkalarının kendi çıkarları için kasıtlı olarak bir iddiada bulunduğundan şüphelenmektedir. Andersen bireylerin, ulusal ekonomilere zarar verme, popüler olmayan / kısıtlayıcı yasaları geçirme gibi nedenlerden dolayı, yeni korona virüsün mutasyonla evrimleşmediğini iddia ederek daha da sert bir tablo çizdiğini belirtmektedir (Andersen vd., 2020: 450-452). Komplo teorileri genel olarak aşilar, tıp ve sağlıkla ilgili tavsiyeler gibi bilimi reddeden bireylerin artışına da yol açabilmektedirler. Açıklanması zor olgular; belirsizlik, topluma ve kurumlara düşük güven ile şekillenen bir ortamda gelişirler. Rasyonel olarak bir virüsün varlığını kabullensek de, görünmez oluşu nedeniyle bizi normal çevremizde aniden tehdit eder hale gelip, normal rutinlerde kilitlenmelere ve sosyal mesafeye geçişi anlamamızı zorlaştırırlar. Bu zorluk, günlük işler, sosyal konum ve diğer destek ağları açısından genel bir belirsizlik duygusuyla çakışır, komplolar gelişebilmektedir.

Komplo teorileri, "iki veya daha fazla güçlü aktörün gizli komplo iddialarıyla önemli sosyal ve politik olayların ve koşulların nihai nedenlerini açıklama girişimleridir" (Douglas vd., 2019: 4). Huneman ve Vorms'un (2018: 251) sınıflandırmasına göre, bazı komplo teorileri genel veya küresel planlara (yani dünyayı kontrol eden çeşitli gizli topluluklar) atıfta bulunurken, diğerleri belirli olayları hedef alabilmektedir (örneğin JFK'nin öldürülmesi, Prenses Diana'nın ölümü, Romanya 1989 Devrimi). Bazıları ise ideolojik bir önyargıya sahip olmamakla birlikte, kurumsal veya gayri resmi / kurum karşıtı düzeyde gerçekleşmektedirler. Komplo teorileri her yerde bulunabilen, kültürler arası ve büyük bir tarihsel derinliğe sahip olmasına rağmen, konu hala sosyolojide gelişmekte olan bir alandır. Komple teorileri

özellikle psikoloji, sosyal psikoloji ve siyaset biliminde daha fazla ilgi görmüştür.

Uscinski (2018: 1-32), psikologların komplo inançlarının psikolojik öncüllerini vurguladığını ve etkileyen faktörler olarak motivasyon, biliş ve kişiliği incelediklerini ifade etmektedir. Ancak psikolojik ihtiyaçları vurgulayan komplo teorilerinin açıklamalarının eksik olduğuna da dikkati çekmektedirler. Birçok uyaran strese neden olsa da, hepsi komplolara olan inancı artırmadığını savunmaktadırlar. Douglas, siyaset bilimciler komplo teorilerinin nasıl siyasi yarışmaların bir parçası haline geldiğine, hangi siyasi faktörlerin komplo inançlarına yol açtığına ve komplo teorilerinin ikna edici siyasi araçlar olarak ne zaman harekete geçirildiğine odaklanmıştır (Douglas vd., 2019: 3-35). Stempel sosyal yapısal yaklaşımları savunmakla birlikte, komplo teorilerindeki inançları etkileyen faktörler olarak bireysel davranışı sınırlayabilen ırk, sosyal sınıf, kaynaklar ve bilgiye odaklanır. Stempel'e göre, azınlıklar, alt sosyal sınıflar, kadınlar ve genç insanlar gibi daha az güçlü sosyal grupların komplolara inanma olasılığının daha yüksektir. Bununla birlikte, yapısal yaklaşım, politik gerçekliği ve bireylerin bağımsız psikolojik düşüncelerinin etkisini gözden kaçırmaktadır. Kısacası komplo teorilerini açıklamak için siyasi, psikolojik, kültürel, sosyal ve yapısal faktörleri bir arada değerlendirmek gerekmektedir (Stempel vd., 2007: 353-372).

Komplo teorileri, genel olarak güçlü bir grubun gizlice hareket ettiği, örneğin hükümet gibi güçlere karşı şüphe (potansiyel olarak da yaratılan) fikri üzerine inşa edilmektedir. Bu nedenle, genel bir komplo zihniyetine yani komplo teorilerine inanmak için zihinsel olarak hazırlıklı olma durumu şaşırtıcı değildir (Imhoff ve Bruder, 2014: 25-43). Komplo teorilerine inananlarının tanımlayıcı sosyal normlara uyma olasılıkları diğerlerinden daha azdır. Ayrıca komploya eğilimli bir dünya görüşü, yalnızca resmi kurumlara olan güveni ve normlara bağlılığı azaltmakla kalmaz, aynı zamanda şiddetin daha güçlü bir şekilde kabul edilmesiyle de bağlantılıdır. COVID-19 salgını ile ilgili olarak Earnshaw ve arkadaşları komplo teorilerinin, çevrelerinde kendilerini güvende hissetmelerine yardımcı olarak insanların varoluşsal güdülerini tatmin ettiğini ifade etmektedir (Earnshaw, 2020: 850-856). Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, komplo teorilerine olan inancı öngören üç tür motivasyon tanımlanmıştır: epistemik (yani kişinin çevresini anlama), varoluşsal (yani, güvende ve kontrolde hissetme) ve sosyal (yani bir gruba ait olma). Özetle, komplo teorilerine olan inanç belirsizliği azaltma ihtiyaçları ile bağlantılıdır, kontrol ve sosyal aidiyetle ilgili tehditler altında artar (Douglas vd., 2017: 538-542).

Komplo teorileri de tüm kültürlerde görülmektedir. Şimdiye kadar bu konuda yapılan araştırmaların çoğu Batı toplumlarında (çoğunlukla ABD ve Batı Avrupa'da) gerçekleştirilmiş olsa da, komplo teorileri bir topluma özel değildir. Etnografik araştırmalar, insanların toplumsal seçkinleri suçlayan, düşman kabileleri büyücülükle suçlayan veya Batı dünyasının yanlış uygulanmasını içeren bir dizi komplo teorisini onayladığı kırsal Afrika'da

(örneğin, Namibya; Tanzanya) önemli komplo teorilerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin, bu bölgelerdeki birçok vatandaş, modern teknolojinin onlara zarar vermek veya kontrol etmek için Batı'nın düşman komploları tarafından tasarlanan bir sihir biçimi olduğuna inanmaktadır (West ve Sanders, 2003: 92-124). Oyserman kültürün komplo teorilerine olan inancı nasıl etkileyebileceğini incelemek için, bireylerin motivasyon durumlarını ve bilişlerini (inançlar dahil) çevreleyen kültürel bağlama bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Yani, farklı kültürel bağlamlar, bazı kültürel değerleri diğerlerinden daha fazla harekete geçirerek, tüm nüfusun zihniyetlerinde ve motivasyonlarında kültürler arası farklılıklara yol açabilmektedir (Oyserman, 2016: 94-99). Kültürler arasındaki benzerliklerin yanı sıra, insanların komplo düşüncesine eğiliminde kültürel farklılıklar da olması muhtemeldir.

Komplo teorileri bize inandığımız ya da şüphelendiğimizi ve en çok korktuğumuz konular hakkında fikirler sunmaktadır. Koronavirüs pandemisini çevreleyen komplo teorileri de farklı olmamakla birlikte küreselleşme, yeni teknolojiler ve belki de en eski korkumuz olan hastalık hakkındaki mevcut endişelere odaklanmış bulunmaktadır. Kolektif endişeler genellikle komplo teorileriyle ifade edilmektedir. Daha önceki salgınlarda halk sağlığı görevlilerine güvensizlik, kanıtlanmamış çareler ve kasıtlı olarak hastalığı bir nüfus kontrolü veya gözetleme biçimi olarak yayan küresel seçkinleri ortaya konmuştur. Vinc'in Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaptığı çalışmasında, hanelerin% 25,5'inin Ebola'nın var olmadığına ve hanelerin% 32,6'sının virüsün finansal kazançlar için üretildiğine inandığını ifade etmiştir (Vinc,2019:529-536).

Ulrich Beck'in risk toplumu kavramsallaştırmasını "istisna halinin yeni normal hale geldiği yeni bir sosyal durum" olarak ifade etmiştir. Beck endüstriyel modernitenin istenmeyen sonuçlarıyla karşı karşıya olduğumuzu öne sürmekte; yarattığımız tehditleri artık tahmin edemediğimizi veya kontrol edemediğimizi vurgulamaktadır. Beck'e göre risk, toplumun ilerlemesinden kaynaklanan potansiyel tehlikeyi ifade eder. Bunlar; kirlilik, biyolojik silahlar, küreselleşmeye bağlı hastalıkların yayılması, nükleer ve kimyasal kirlenmelerdir. Bu riskler sadece toplumlar tarafından üretilmez ve dağıtılmaz; aynı zamanda kolayca görünür ve sayılamazlar, sorumlu sayılabilecek kişi veya kuruluşlara da atfedilmezler, herkesi etkileyebilirler, farklı şekillerde ve bilim adamları tarafından yönetilirler (Beck, 1992: 21). COVID-19 salgınının gösterdiği şey, insanlığın eşit ve güçlü bir şekilde yeni duruma karşılık vermeye hazır olmadığıdır. Karantinalar geçmişteki pandemilerin kontrolünde kullanılmış ve etkili olduğu kanıtlanmıştır. Ancak günümüzdeki ve gelecekteki pandemilere veya risklerin sonuçlarına yanıt vermek için toplumların, sosyal ilerlemeden kaynaklanan potansiyel riski derinlemesine araştırması ve bunları daha görünür, hesaplanabilir, kontrol edilebilir ve önlenbilir hale getirmenin yollarını tartışması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Pandemi sürecinde bilgi belirsizliği, bilinmeyenlerin tehlikeli olarak algılanmasına yönelik bir tutumun oluşması, bilgi kaynaklarına güvensizlik ve gerçekçi bir değerlendirme yapabilme yeteneğinin kaybolmasına yol açmıştır.

3. Sonuç

Kültür, toplumlar için COVID-19 etkileşiminin merkezinde yer almaktadır. Kültürü; algıyı, davranışları ve bunların nasıl paylaşıldığını ve iletildiğini etkileyen ve koşullandıran kolektif bir bilinç duygusu olarak tanımlayabiliriz. Kültür bireylerin kimliğini ve toplulukları bir kolektif bilinç olarak tanımlama gücüne sahiptir. Sağlık hizmetleri, eğitim ve aile gibi kurumlar aracılığıyla ifade edilen değerlere dayanır.

COVID-19 ile birlikte sağlık alanında yaşanan kriz, modern toplumlarda bireycilik ve topluluk arasındaki mevcut çelişkiyi vurgulamaktadır. Bu durum ancak karşılıklı eylemler ile çözülebilecek küresel bir sorundur. Ayrıca COVID-19'un yayılmasının sonuçlarını ve risklerini azaltmak için alınması gereken çeşitli önlemler sadece bireyler tarafından alınması gereken eylemlere dayanmamaktadır-gönüllü kısıtlama, hijyenik önlemler ve sosyal mesafe. COVID-19 salgını toplumların bilim ile ilişkisi, yetersizliği ve sınırlarını ortaya koymaktadır. Günümüzde bilimsel söylemin pandemi sürecinde baskın güç olmadığı ve bu virüsün anlaşılmasında, biyolojik, politik, kültürel, psikolojik ve sosyal sonuçların halen tartışılmakta olduğu görülmektedir.

Dünyanın büyük bir kısmı COVID-19 pandemisi nedeniyle adeta zorunlu karantinaya tabi tutulmuştur. Bu dönemde hem bireysel hem de toplumsal olarak birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalınmıştır. Psikolojik, sosyolojik ve ekonomik temelli oluşan bu olumsuz koşulların etkilerini azaltmak için ulusal ve uluslararası ölçekte büyük çabalar sarf edilmiştir. Pandeminin etkilerinin ülkeler ve toplumlardan farklı olması nedeniyle, ülkelerin bazı özel önlemler alması ve uygulamalar geliştirmesi gerekmektedir.

COVID-19 pandemisine karşı savunmasızlık, yalnızca bireysel risklerle tam olarak açıklanamaz; bunun yanında, nüfusların yaşadığı, çalıştığı, oynadığı, dua ettiği ve öğrendiği topluluklarda eşitsizliklerle sonuçlanan daha geniş sosyal ve yapısal sağlık belirleyicileriyle de açıklanması gerekmektedir. COVID-19 örneğinde, hükümetler virüsün yayılmasını kısıtlamak için büyük ölçüde tıp ve halk sağlığı uzmanlarına güvenmiştir. Tedbirler ise; evde kalmak, evden çalışmak, el yıkamak ve antiseptik kullanmakla ilgili olmuştur. Bu tedbirler genel olarak, kültürel, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik gereksinimleri göz ardı ederek, insanları tartışmalara dâhil etmeyen uzmanlar tarafından formüle edilmiştir. Avrupa ve aslında dünyadaki her ulusun, çok sayıda kültür ve alt kültürü vardır; bu nedenle özellikle pandemi ile ilgili uygulamaların uyarlanması zor olabilir, ancak toplum katılımı ve kültüre duyarlı politikalar, herhangi bir

uygulamanın etkinliğini artırabileceği ve COVID-19 salgını ile küresel mücadele için hayati önem taşıyabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma, farklı kültürel özellikler üzerinden COVID-19 virüsüne karşı alınan farklı önlemlere verilen tepkilerin çeşitliliğini açıklamayı amaçlamaktadır. Spesifik olarak, bu iddiayı destekleyen çalışmalar şunu göstermektedir; Kişisel özgürlüğe değer veren bireycilik, hükümet eylemini zorlaştırırken, belirli bir grubun refahını vurgulayan kolektivizm, kolektif eylemin gerçekleşmesini kolaylaştırır. Nihayetinde hükümetlerin ve bireylerin COVID-19'a karşı tepkileri kültürel tutum ve beklentilerden etkilenmektedir. Covid-19'a yönelik toplumsal tepkiler, kültürün kökleşmiş alışkanlıklarına geri dönüşe rehberlik edebilir, ancak aynı zamanda yeni mücadelelere ve baskılara uyum sağlayabilecek bir sosyal etkileşim alanı da oluşturabilir. Kültür sürekli olarak bireylerin etkileşimleri yoluyla şekillenmektedir. Yine de COVID-19 gibi yeni durumlar kültürel pratikler üzerinde baskıya neden olmakta ve bu baskıya verilen tepkiler dünyanın nasıl şekillendiği üzerinde güçlü bir etkiye sahip bulunmaktadır. Toplamların kültürel değerleri bu konuda önemli olurken virüsle mücadelede hükümetlerin sahip olduğu kaynaklar da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Andersen, K. G. - Rambaut, A. - Lipkin, W. I. - Holmes, E. C. - Garry, R. F. (2020). The proximal origin of SARS-CoV-2. *Nature Medicine*, 26 (4), 450-452.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage Publications.
- Belligonj, S. (2020). 5 reasons the coronavirus hit Italy so hard. *The Conversation*, <https://theconversation.com/5-reasons-the-coronavirus-hit-italy-so-hard-134636> (Erişim: 13.09.2021)
- Bird, S. E. (2003). *The Audience in everyday life*. London: Routledge.
- Böhrer, A. (2020), 'I wear my mask for you'—a note on face masks, Pandemic (Im)Possibilities(1). *The European Sociologist*, Vol. 45, <https://www.europeansociologist.org/issue-45-pandemic-impossibilities-vol-1/masking-%E2%80%93-%E2%80%9Ci-wear-my-mask-you%E2%80%9D-note-face-masks> (Erişim: 10.06.2021)
- Cheung, H. "Coronavirus: What Could the West Learn from Asia", BBC, 21 Mart 2020. <https://www.bbc.com/news/world-asia-51970379>
- Cong, C. - Ning L. - Li, L. (2020). Do national cultures matter in the containment of COVID-19?. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40 (9/10), 939-961.
- Douglas, K. M. - Sutton, R. M. - Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current directions in Psychological Science*, 26 (6), 538-542.
- Douglas, K. M. - Uscinski, J. E. - Sutton, R. M. - Cichocka, A. - Nefes, T. - Ang, C. S. - Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political Psychology*, 40, 3-35.
- Durkheim, E. (1984). *The division of labour in society*. (Trans. W.D. Halls), Houndmills: Macmillan.

- E. O. Wahab. (2012). Causes and consequences of rapid erosion of cultural values in a traditional African society. *Journal of Anthropology*, Volume 2012 |Article ID 327061.
- Earnshaw, V. A. - Eaton, L. A. - Kalichman, S. C. - Brousseau, N. M. - Hill, E. C. - Fox, A. B. (2020). COVID-19 conspiracy beliefs, health behaviors, and policy support. *Translational Behavioral Medicine*, 10 (4), 850-856.
- Gelfand, M. J. - Raver, J. L. - Nishii, L. - Leslie, L. M. - Lun, J. - Lim, B. C. - Yamaguchi, S. (2011). Differences between tight and loose cultures: A 33-nation study. *Science*, 332 (6033), 1100-1104.
- Gelfand, M. J. - Harrington, J. R. - Jackson, J. C. (2017). The strength of social norms across human groups. *Perspectives on Psychological Science*, 12 (5), 800-809.
- Hardeman, R. R. - Medina, E. M. - Kozhimannil, K. B. (2016). Structural racism and supporting black lives-the role of health professionals. *New England Journal of Medicine*, 375 (22), 2113-2115.
- Hechter, M. (2015). Solidarity, sociology of. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition*, 6-9, Amsterdam: Elsevier Inc.
- Hofstede, G. (1983). Dimensions of national culture in fifty countries and three regions. *Expiscations in Cross-Culturalpsychology*, (Eds.: J. B. Derogowski, S. Dziurawiec - R.C. Annis), 335-355, Lisse, Netherlands: Swets and Zeitlinger
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks: Sage.
- Huneman, P. - Vorms, M. (2018). Is a unified account of conspiracy theories possible? *Argumenta Oeconomica Cracoviensia, Cracow University of Economics Press*, 3, 49-72.
- Imhoff, R. - Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28 (1), 25-43.
- İstikbal, D. (2020). Asya'nın Koronavirüs ile Mücadelesi. *Seta Perspektif Dergisi*, Sayı 275. <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/P275.pdf> (Erişim: 15.08.2021)
- Jiang, S. - Wei, Q. - Zhang, L. (2020). Individualism vs. Collectivism and the Early-Stage Transmission of COVID-19. *SSRN*, <https://ssrn.com/abstract=3646229> (Erişim: 15.08.2021)
- Kahissay, M. H. - Fenta, T. G. - Boon, H. (2017). Beliefs and perception of ill-health causation: a socio-cultural qualitative study in rural North-Eastern Ethiopia. *BMC public health*, 17(1), 1-10.
- Kitayama, S. - Park, J. - Miyamoto, Y. - Date, H. - Boylan, J. M. - Markus, H. R. - Ryff, C. D. (2018). Behavioral adjustment moderates the link between neuroticism and biological health risk: A US-Japan comparison study. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44 (6), 809-822.
- Macoloo C. (2020) The Cultural and Social Challenges to Slowing the Pandemic in Africa. *Stanford Social Innovation Review*, https://ssir.org/articles/entry/the_cultural_and_social_challenges_to_slowing_the_pandemic_in_africa# (Erişim: 14.09.2021)
- Mansouri, F. - Sefidgarbaei, F. (2021). Risk society and COVID-19. *Canadian Journal of Public Health*, 112, 36-37.

- Markus, H. R. - Kitayama, S. (1994). The cultural shaping of emotion: A conceptual framework. *Emotion and Culture: Empirical Studies of Mutual Influence*, (Ed. S. Kitayama - H. R. Markus), 339-351, American Psychological Association.
- Mishra, C. - Rath, N. (2020). Social solidarity during a pandemic: Through and beyond Durkheimian Lens. *Social Sciences & Humanities*, 2 (1), 100079.
- Oliver, J. E. - Wood, T. J. (2014). Conspiracy theories and the paranoid style (s) of mass opinion. *American Journal of Political Science*, 58 (4), 952-966.
- Oyserman, D. (2016). What does a priming perspective reveal about culture: Culture-as-situated cognition. *Current Opinion in Psychology*, 12, 94-99.
- WHO (2020), Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19), *World Health Organization*, <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf> (Erişim: 01.10.2021)
- Stempel, C. - Hargrove, T. - Stempel III, G. H. (2007). Media use, social structure, and belief in 9/11 conspiracy theories. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 84 (2), 353-372.
- Uscinski, J. E. (2018). Down the rabbit hole we go! In J. E. Uscinski, (Ed.), *Conspiracy theories and the people who believe them*, New York, NY: Oxford University Press.
- Vinck, P. - Pham, P. N. - Bindu, K. K. - Bedford, J. - Nilles, E. J. (2019). Institutional trust and misinformation in the response to the 2018-19 Ebola outbreak in North Kivu, DR Congo: a population-based survey. *The Lancet Infectious Diseases*, 19 (5), 529-536.
- Ward, A. (2020). How Spain's coronavirus outbreak got so bad so fast. *Vox*. <https://www.vox.com/2020/3/20/21183315/coronavirus-spain-outbreak-cases-tests> (Erişim: 03.10.2021)
- West, H. G. - Sanders, T. (2003). *Transparency and conspiracy: Ethnographies of suspicion in the New World Order*. Durham, NC: Duke University Press.
- Workneh, T. - Emirie, G. - Kaba, M. - Mekonnen, Y. - Kloos, H. (2018). Perceptions of health and illness among the Konso people of southwestern Ethiopia: persistence and change. *Journal of ethnobiology and ethnomedicine*, 14 (1), 1-9.
- Zinn, J. O. (2020). A monstrous threat': how a state of exception turns into a 'new normal. *Journal of Risk Research*, 23 (7-8), 1083-1091.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etięi Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayımlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.